

Warszawa, dnia 12 listopada 2015 r.

Opinia prawna
w sprawie zrzeszania się w związkach zawodowych osób samozatrudnionych
po wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2.06.2015 r.

Przedmiot opinii prawnej.

Przedmiotem niniejszej opinii prawnej jest prawo zrzeszania się w związkach zawodowych osób samozatrudnionych po wydaniu przez Trybunał Konstytucyjny wyroku z dnia 2 czerwca 2015 roku w sprawie zgodności z Konstytucją art. 2 ustawy o związkach zawodowych.

Sprawa przynależności związkowej osób samozatrudnionych była przedmiotem mojej opinii prawnej z dnia 22.05.2014 r. z punktu widzenia Konwencji nr 87 MOP. Trybunał Konstytucyjny w ostatnim wyroku pominął kwestię tej Konwencji i dokonał oceny zgodności przepisów ustawy o związkach zawodowych z Konstytucją R.P.

Treść opinii.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 2 czerwca 2015 r., sygn. K 1/13, orzekł, że art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz.U. z 2014 r. poz. 167) w zakresie, w jakim ogranicza wolność tworzenia i wstępowania do związków zawodowych osobom wykonującym pracę zarobkową niewymienionym w tym przepisie, jest niezgodny z art. 59 ust. 1 w związku z art. 12 Konstytucji R.P.

Według nadal aktualnego brzmienia art. 2 ust. 1 ustawy o związkach zawodowych prawo tworzenia i wstępowania do związków zawodowych mają pracownicy bez względu na podstawę stosunku pracy, członkowie rolniczych spółdzielni produkcyjnych oraz osoby wykonujące pracę na podstawie umowy agencyjnej, jeżeli nie są pracodawcami. Przepis ten określa wyczerpująco krąg osób, które mogą zakładać i wstępować do związków zawodowych, a w tym są to pracownicy bez względu na podstawę stosunku pracy. W tym ujęciu za pracowników uważa się osoby określone w art. 2 kodeksu pracy, który stanowi, że pracownikiem jest osoba zatrudniona na podstawie umowy o pracę, powołania, wyboru, mianowania lub spółdzielczej umowy o pracę.

Trybunał Konstytucyjny w powyższym wyroku uznał, że pojęcie pracownika na gruncie przepisów Konstytucji dotyczących wolności zrzeszania się w związkach zawodowych nie ogranicza się do pojęcia pracownika w rozumieniu kodeksu pracy. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego pojęcie to obejmuje „wszystkie osoby, które – po pierwsze – wykonują określoną pracę zarobkową, po drugie, pozostają w stosunku prawnym z podmiotem, na rzecz którego ją świadczą, oraz – po trzecie – mają takie interesy zawodowe związane z wykonywaniem pracy, które mogą być grupowo chronione”.

Ponadto Trybunał Konstytucyjny odwołał się do orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, zgodnie z którym: 1) pracownikiem jest podmiot wykonujący konkretne i rzeczywiste zajęcie, z wyłączeniem działalności o charakterze ograniczonym, mającej znaczenie marginalne i dodatkowe, 2) pracownik ma pozostawać w określonym podporządkowaniu podmiotowi, na rzecz którego wykonuje konkretne czynności, np. usługodawca w sytuacji, w której

nie może swobodnie kształtować swojego czasu pracy, nie może decydować o miejscu jej wykonywania ani o zadaniach, jakie będą mu powierzone, a także nie ponosi ryzyka gospodarczego tego pracodawcy, 3) ważną cechą jest otrzymywanie wynagrodzenia za wykonywane czynności niezależnie od tego, czy wysokość wynagrodzenia jest ograniczona, oraz niezależnie od pochodzenia środków, z których jest wypłacane wynagrodzenie, a także niezależnie od wydajności danej osoby oraz od tego, czy świadczy pracę jedynie przez niewielką liczbę godzin w miesiącu.

W związku z tym prawo zrzeszania się w związkach zawodowych przysługuje także innym (poza pracownikami w rozumieniu art. 2 kodeksu pracy) osobom, które wykonują pracę zarobkową i spełniają określone kryteria, niezależnie od podstawy prawnej świadczenia pracy. Chodzi tu zatem o osoby świadczące pracę na podstawie różnych umów cywilnoprawnych, w tym także w ramach tzw. samozatrudnienia. Z tego względu Trybunał Konstytucyjny uznał, że art. 2 ust. 1 ustawy o związkach zawodowych jest niezgodny z Konstytucją w takim zakresie, w jakim ogranicza wolność związkową do osób w nim wymienionych i nie obejmuje osób wykonujących pracę zarobkową na innej podstawie niż stosunek pracy według kodeksu pracy.

Jeżeli chodzi o skutki tego wyroku Trybunał Konstytucyjny w konkluzji uzasadnienia wskazał, że przepis art. 2 ust. 1 ustawy o związkach zawodowych w obecnym brzmieniu pozostaje w mocy, ale powinien zostać uzupełniony przez ustawodawcę w taki sposób aby zapewnić wolność zrzeszania się w związkach zawodowych wszystkim uprawnionym zgodnie z art. 59 ust. 1 w związku z art. 12 Konstytucji. Jednocześnie, zdaniem Trybunału: „Na ustawodawcy ciąży przy tym obowiązek rozróżnienia, głównie w grupie osób samozatrudnionych, tych, którzy mają wszystkie cechy pracowników i muszą mieć możliwość zrzeszania się w związki zawodowe, i tych, którzy zaliczają się do grupy przedsiębiorców. Ci bowiem powinni korzystać z wolności zrzeszania się w organizacjach przedsiębiorców”.

Zarazem Trybunał stwierdził, że: „Niezależnie od działań podjętych przez ustawodawcę, wydany w badanej sprawie wyrok Trybunału Konstytucyjnego ma moc powszechnie obowiązującą i jest ostateczny (art. 190 ust. 1 Konstytucji). Jest wypowiedzią, która w sposób wiążący określa zakres podmiotowy wolności zrzeszania się w związkach zawodowych, o której mowa w art. 59 ust. 1 Konstytucji. Wolność ta przysługuje każdemu pracownikowi w rozumieniu konstytucyjnym. Do sądów należy dokonywanie samodzielnej oceny tego, czy odpowiednia grupa osób pragnąca zrzeszyć się w związku zawodowym spełnia kryteria pozwalające na zaliczenie ich do grona podmiotów wolności ujętej w art. 59 ust. 1 Konstytucji. Rolą sądów jest również udzielanie takim podmiotom gwarancji przynależności do związków zawodowych”.

W powyższym stanie prawnym należy, stwierdzić, co następuje.

W świetle powyższego wyroku Trybunału Konstytucyjnego prawo zrzeszania się w związkach zawodowych przysługuje nie tylko pracownikom w rozumieniu art. 2 kodeksu pracy i innym osobom wymienionym obecnie w art. 2 ustawy o związkach zawodowych, ale także wszelkim pracownikom w znaczeniu konstytucyjnym, tj. osobom wykonującym pracę zarobkową na rzecz innych podmiotów i spełniającym kryteria określone w tym wyroku. Dotyczy to także osób samozatrudnionych z zastrzeżeniem dotyczącym przedsiębiorców.

Ustawodawca jest zobowiązany dostosować przepisy ustawy o związkach zawodowych do przepisów Konstytucji, ale prawo zrzeszania się szeroko rozumianych pracowników w związkach zawodowych wynika wprost z Konstytucji, „niezależnie od działań podjętych przez ustawodawcę”.

W związku z tym sądy obowiązane są samodzielnie oceniać czy danej grupie osób przysługuje prawo zrzeszania się w związkach zawodowych, zgodnie z art. 59 ust. 1 Konstytucji i zapewnić takim osobom gwarancję przynależności do związków zawodowych.

Pewne wątpliwości budzi jednak stwierdzenie Trybunału Konstytucyjnego, że osoby samozatrudnione nie mogą być przedsiębiorcami. Osoby samozatrudnione wykonują pracę zarobkową z reguły na podstawie wpisu do ewidencji działalności gospodarczej i zatem są

przedsiębiorcami zgodnie z ustawą z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2007 r. Nr 155 poz. 1095 ze zm.). Wydaje się, że istotne być powinno, że osoby samozatrudnione (poza innymi kryteriami) wykonują pracę zarobkową osobiście i nie zatrudniają w tym celu innych osób (nie korzystają z pracy innych). Zatem osoby samozatrudnione nie mogą być pracodawcami, ale nie przedsiębiorcami. Wprowadzenie stosownego rozróżnienia w przepisach ustawy Trybunał Konstytucyjny pozostawił ustawodawcy. Do czasu zmiany ustawy o związkach zawodowych może zatem istnieć niepewność w tym zakresie.

Przenosząc to wszystko na grunt praktyczny można stwierdzić, że związek zawodowy chcący przyjmować na członków także osoby samozatrudnione może:

1) poczekać na zmianę ustawy o związkach zawodowych, w której ustawodawca dostosuje przepis art. 2 tej ustawy do przepisów Konstytucji i doprecyzuje – zgodnie ze wskazaniem Trybunału - jakie osoby jako samozatrudnione mogą być członkami związków zawodowych, oraz dostosować statut związku do nowych przepisów albo

2) nie czekając na zmianę powyższej ustawy przyjmować w poczet swoich członków osoby samozatrudnione, spełniające kryteria wynikające z wyroku Trybunału Konstytucyjnego, o ile statut związku nie określa kręgu członków w sposób wskazujący na pracowników w rozumieniu kodeksu pracy lub lepiej zmienić w tym celu statut przez wyrażne dopuszczenie możliwości przyjmowania do związku osób samozatrudnionych (bliżej określonych w statucie) i zgłosić zmianę statutu do rejestracji sądowej; w takim przypadku sąd rejestrowy zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego powinien samodzielnie ocenić czy osobom określonym w statucie przysługuje na gruncie Konstytucji prawo zrzeszania się w związku zawodowym i przez rejestrację zmiany statutu zapewnić takim osobom prawo zrzeszania się.

Odnosnie sytuacji OZZFM podtrzymuję stanowisko zawarte w konkluzji opinii prawnej z dnia 22.05.2014 r. iż w celu przyjmowania na członków osób samozatrudnionych byłoby uzasadnione dokonanie zmiany Statutu przez wprowadzenie wyrażnie takiej możliwości z dookreśleniem o jakie osoby chodzi.

Kazimierz Daniszewski
radca prawny